

Helka Keski-Panula ja Heini Kuoppala

”MITÄ ME TEHTÄIS TÄÄLLÄ, JOS ME EI HAVAINNOITAIS?”

Havainnointi osana pedagogista dokumentointia
varhaiskasvatuksessa

TIIVISTELMÄ

Helka Keski-Panula ja Heini Kuoppala: "Mitä me tehtäis täällä, jos me ei havainnoitais?" Havainnointi osana pedagogista dokumentointia varhaiskasvatuksessa
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden kandidaattiohjelma, varhaiskasvatus
Joulukuu 2019

Tämän kandidaattitutkielman tarkoituksena oli tutkia havainnointia osana pedagogista dokumentointia varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten varhaiskasvattajat määrittelevät havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia varhaiskasvatuksen arjessa ja miten he hyödyntävät havaintoja toiminnan suunnittelussa.

Tutkimus oli laadullinen ja tutkimusmetodina käytettiin tapaustutkimusta, sillä aineistonkeruu kohdistettiin yhteen päiväkotiryhmään. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla, johon osallistui neljä varhaiskasvattajaa. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä luokittelun avulla.

Tutkimustuloksista selviää, että pedagoginen dokumentointi on haastava määrittellä. Havainnoinnin määrittelyminen on helpompaa ja haastateltavien määritelmät siihen liittyen ovat samankaltaisia. Tulokset osoittivat myös, että ryhmässä on yhteisiä sopimuksia havainnoinnin toteuttamista koskien ja havaintojen kirjaamiseen liittyen. Varhaiskasvattajat ovat sitoutuneita koko pedagogisen dokumentoinnin prosessiin, ja havainnointi on päivittäistä ja jatkuvaa. Havainnoinnin eettisyyteen kiinnitetään huomiota. Saatuja havaintoja hyödynnetään lapsilähtöisyyden ja osallisuuden tukemiseen.

Tutkimustulokset osoittavat, että tutkittavan ryhmän toiminta perustuu monikanavaiseen havainnointiin ja havainnointi on rakennettu osaksi ryhmän toimintakulttuuria. Varhaiskasvattajilla on toimivat havainnointikäytännöt, joihin he ovat sitoutuneita. Tämä saattaa vaikuttaa siihen, että varhaiskasvattajat kokevat havainnoinnin myönteiseksi asiaksi eivätkä näe siinä ongelmia. Lasten mielenkiinnon kohteet otetaan huomioon ja lasten ideoihin pyritään tarttumaan heti, mikä lisää lasten osallisuutta ryhmässä. Jatkossa saattaisi olla hyödyllistä tutkia, onko eri päiväkotiryhmien välillä eroja pedagogisen dokumentoinnin toteuttamisessa.

Avainsanat: varhaiskasvatus, pedagoginen dokumentointi, havainnointi, osallisuus, lapsilähtöisyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI JA HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA	6
2.1	VARHAISKASVATUS KONTEKSTINA.....	6
2.2	PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI	7
2.3	HAVAINNOINTI	10
2.4	LAPSILÄHTÖISYYS.....	12
2.5	OSALLISUUS	13
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	15
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	16
4.1	KVALITATIIVINEN TUTKIMUS	16
4.2	TAPAUSTUTKIMUS.....	16
4.3	TEEMAHAASTATTELU	17
4.4	SISÄLLÖNANALYYSI.....	19
4.5	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	21
5	TULOKSET	24
5.1	PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN MÄÄRITTELY	24
5.2	HAVAINNOINNIN MÄÄRITTELY.....	25
5.3	HAVAINNOINNIN TOTEUTTAMINEN	26
5.4	HAVAINTOJEN DOKUMENTOINTI	27
5.5	HAVAINNOITAVAT ASIAT	28
5.6	HAVAINNOINNIN HAASTEET	29
5.7	HAVAINTOJEN HYÖDYNTÄMINEN	29
6	TULOSTEN TULKINTA	32
7	POHDINTA	36
8	LÄHTEET	39

1 JOHDANTO

Pedagoginen dokumentointi on ajankohtainen aihe. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (jatkossa käytetään lyhennettä Vasu) pedagoginen dokumentointi on nostettu keskeiseksi menetelmäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisessa (Vasu 2018, 37). Käytännön työtä tekevillä varhaiskasvattajilla ei ole yhtenevää käsitystä pedagogisen dokumentoinnin määritelmästä (Rintakorpi 2018, 14). Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen toteuttamassa tutkimuksessa selviää, että pedagoginen dokumentointi on vasta jalkautumassa varhaiskasvatuksen työmenetelmäksi (Repo ym. 2019, 82). Havainnointi liittyy pedagogiseen dokumentointiin. Havainnointi on perusta kaikelle lasten kanssa tehtävälle toiminnalle (Podmore & Luff 2012, 17). Tässä tutkimuksessa havainnointiin perehdytään osana pedagogista dokumentointia, sillä havainnointia ei tulisi nähdä irrallisena toimintona, vaan osana prosessia.

Pedagogiseen dokumentointiin liittyvää suomenkielistä kirjallisuutta on niukasti ja aiheetta on Suomessa tutkittu varhaiskasvatuksen kontekstissa vasta vähän. Tämän vuoksi olemme kiinnostuneita pedagogisen dokumentoinnin toteuttamisesta varhaiskasvatuksen kentällä ja perehdymme erityisesti havainnointiin osana pedagogisen dokumentoinnin prosessia. Havainnoinnin avulla kasvattaja oppii tuntemaan lapsen kokonaisvaltaisesti ja se on myös pedagogisen toiminnan suunnittelun ja arvioinnin perusta (Koivunen & Lehtinen 2015, 16). Havainnoinnista on paljon kirjallisuutta ja sitä on käsitelty opinnoissamme, mutta nähdäksemme siihen voitaisiin kiinnittää vielä enemmän huomiota.

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme havainnointia osana pedagogista dokumentointia. Olemme tutkimuksessamme kiinnostuneita siitä, miten varhaiskasvattajat määrittelevät pedagogisen dokumentoinnin ja havainnoinnin. Lisäksi tar-

koituksemme on selvittää, miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia varhaiskasvatuksen arjessa ja miten he hyödyntävät havaintoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa.

Tutkimuksen luvussa 2 kuvataan aiheen kannalta oleellisia käsitteitä. Ensimmäiseksi perehdytään varhaiskasvatuksen, pedagogisen dokumentoinnin ja havainnoinnin määritelmiin. Luvun lopussa kuvataan osallisuutta ja lapsilähtöisyyttä. Seuraavassa luvussa kuvataan tutkimuksen toteuttamista ja siihen liittyviä tutkimusmenetelmiä. Luvun lopussa pohditaan eettisyyttä ja luotettavuutta. Luvussa 5 esitellään tutkimustulokset ja luvussa 6 tulkitaan tuloksia peilaten niitä aiempiin tutkimuksiin. Viimeinen luku koostuu tutkimuksen pohdinnasta.

2 PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI JA HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rajautuu aiheen avainkäsitteisiin. Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan varhaiskasvatusta, joka toimii tutkimuksen kontekstina. Toisessa alaluvussa avataan pedagogisen dokumentoinnin käsitettä ja sen merkitystä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Havainnointi on kiinteä osa pedagogista dokumentointia ja havainnointia käsitellään kolmannessa alaluvussa. Viimeisissä alaluvuissa perehdytään lapsilähtöisyyteen ja osallisuuteen, jotka liittyvät vahvasti pedagogiseen dokumentointiin.

2.1 Varhaiskasvatus kontekstina

Havainnointia ja pedagogista dokumentointia tutkitaan varhaiskasvatuksen kontekstissa. Varhaiskasvatuksella on keskeinen merkitys lapsen kasvussa ja oppimisessa ja se on osa suomalaista koulutusjärjestelmää. Vaikka huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta, kuuluu myös varhaiskasvatuksen vastata lapsen hyvinvoinnista ja tukea kotien kasvatustehtävää. (Vasu 2018, 7.) Terminä varhaiskasvatuksella tarkoitetaan jonkin toimijan, esimerkiksi yhteiskunnan ylläpitämää institutionaalista lasten ohjausta ja pedagogiikkaa (Helenius & Lumme-lahti 2018, 13). Varhaiskasvatuksen tulisi tarjota tasavertaiset lähtökohdat lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle (Vasu 2018, 7).

Opetushallituksen mukaan varhaiskasvatuksessa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen kokonaisuus koostuu suunnitelmallisesta ja tavoitteellisesta kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta. (Opetushallitus 2019.) Vasua ohjaa eri-

tyisesti varhaiskasvatuslaki (Vasu 2018, 7). Varhaiskasvatuslaki velvoittaa edistämään lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja hyvinvointia lapselle suotuisassa ympäristössä (Helenius & Lummelahti 2018, 13).

Varhaiskasvatusta järjestävät tahot laativat valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatusta järjestävällä taholla tarkoitetaan kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa varten on tehtävä yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen ja viranomaisten kanssa. (Vasu 2018, 8–9.) Ryhmäkohtainen varhaiskasvatussuunnitelma muodostetaan eheyttävän kasvatuksen, lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien ja yleisten opetussuunnitelmien pohjalta (Heikka, Hujala & Turja 2009, 33).

Valtakunnallisen ja paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi jokaiselle lapselle laaditaan oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana on lapsen etu ja suunnitelmaan kirjataan tavoitteita, jotka tulee huomioida toimintaa suunnitellessa. (Vasu 2018, 9–10.) Lisäksi on tärkeää huomioida lapsen kiinnostuksen kohteet ja kielellinen kehitys. Keskeistä on myös tarkastella, miten toiminnassa voidaan tukea lapsen kasvua sosiaalisuuteen ja itsenäisyyteen sekä edistää lapsen hyvinvointia. (Heikka ym. 2009, 36.)

2.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagogisen dokumentoinnin juuret juontuvat varhaiskasvatuksessa italialaiseen Reggio Emilia -pedagogiikkaan asti (Dahlberg, Moss & Pence 2007, 144–145). Reggiolainen kasvatusajattelu painottaa lapsilähtöistä toimintakulttuuria ja oppimista sosiaalisena ja kulttuurisena toimintana (Rintakorpi 2018, 51). Reggiolaisittain keskeistä on lasten havainnointi, havaintojen dokumentointi ja tulkinta sekä niiden pohjalta toiminnan uudelleen suuntaaminen. Tämä kierre toistuu ja muokkaa pedagogiikkaa jatkuvasti. (Wallin 2000, 127–128.) Suomessa varhaiskasvattajat kiinnostuivat 1990-luvulla Reggio Emilia -kasvatusajattelusta, jolloin myös pedagoginen dokumentointi rantautui Suomeen (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10).

Pedagoginen dokumentointi on toiminnan kannalta tarpeellista erottaa pelkästä dokumentoinnista. Dokumentoinnin tarkoitus on tallentaa toimintaa ja tehdä sitä näkyväksi erilaisten dokumenttien avulla sekä tiedottaa toiminnasta. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10.) Sen sijaan pedagogista dokumentointia voidaan pitää tallentamisen lisäksi kasvatuksen työkaluna, jonka avulla kasvattajat voivat reflektoida omaa toimintaansa sekä rakentaa ja kehittää pedagogisia käytäntöjä (Dahlberg ym. 2007, 145; Rintakorpi 2018, 15). Vuoden 2018 Vasussa pedagoginen dokumentointi määritellään varhaiskasvatuksen keskeiseksi työmenetelmäksi, jonka avulla henkilöstö itsearvioi toimintaansa sekä suunnittelee, toteuttaa ja kehittää varhaiskasvatusta. Pedagoginen dokumentointi on jatkuvaa havainnointia ja erilaisten dokumenttien keräämistä, sekä niiden pohjalta tapahtuvaa pohdintaa ja tulkintaa. (Vasu 2018, 37.)

Keskeistä on erottaa pedagoginen dokumentointi myös lapsen kehitystä arvioivasta dokumentoinnista, jossa dokumenttien avulla lapsen oppimista verrataan keskivertolapsen kehitykseen (Dahlberg ym. 2007, 146). Sen sijaan varhaiskasvattajat saavat pedagogisen dokumentoinnin avulla tietoa lapsen tiedoista ja taidoista sekä hänen mielenkiinnon kohteistaan. Näitä hyödynnetään toiminnan suunnittelemisessa. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on ymmärtää lasten välisiä sekä lasten ja aikuisten välisiä suhteita. Tavoitteena on myös oppia tuntemaan jokainen lapsi yksilöllisesti sekä ymmärtää koko ryhmän toimimista vuorovaikutteisesti. (Vasu 2018, 37.)

Pedagoginen dokumentointi lisää demokratiaa varhaiskasvatuksessa sekä tukee lasten ja heidän perheidensä toimijuutta ja osallisuutta (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10). Myös Dahlberg ym. (2007) pitävät pedagogista dokumentointia keskeisenä välineenä demokraattisen varhaiskasvatuksen toteutumisessa. Vanhemmat ja muut yhteiskunnan tahot voivat osallistua yhteiseen keskusteluun kasvatuksen ammattilaisten lisäksi, kun toiminta on tehty näkyväksi ja avoimeksi. (Dahlberg ym. 2007, 144–145.)

Erilaisten dokumenttien avulla kasvatuksen ammattilaiset voivat kertoa pedagogisesta toiminnasta ja sen tavoitteista lasten vanhemmille ja keskustella niistä

yhdessä vanhempien kanssa. Vanhemmat tuovat yhteiseen keskusteluun tietoa ja dokumentteja, esimerkiksi valokuvia, lapsen elämästä päiväkodin ulkopuolelta. Dokumentointi toimii viestinnän välineenä, mutta pedagogiseksi dokumentoinniksi sitä voidaan sanoa, kun lapsi ja vanhemmat otetaan mukaan dokumenttien tulkitsemiseen, yhteiseen keskusteluun ja toiminnan suunnitteluun. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 16, 20–21.) Tässä tutkimuksessa dokumentoinnilla tarkoitetaan havaintojen ja toiminnan tallentamista varhaiskasvatuksessa. Pedagogisella dokumentoinnilla tarkoitetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista ja kehittämistä erilaisten dokumenttien avulla.

Useat kasvatustieteen asiantuntijat, kuten Dahlberg ym. (2007, 147) sekä Rintakorpi ja Vihmari-Henttonen (2017, 10) jakavat pedagogisen dokumentoinnin kahteen osaan; sisältöön ja prosessiin. Pedagogisen dokumentoinnin sisällöllä tarkoitetaan kaikkia niitä materiaaleja ja tallenteita, joita on kerätty lasten kertomuksista ja toiminnasta. Sisältö voi koostua monenlaisista dokumenteista, esimerkiksi kasvattajan kirjottamista muistilapuista, valokuvista, videoista, lasten piirustuksista ja askarteluista. Erilaiset dokumentit tekevät pedagogisen toiminnan konkreettisesti näkyväksi ja ovat oleellisia pedagogisen dokumentoinnin prosessissa. (Dahlberg ym. 2007, 148.)

Pedagoginen prosessi tarkoittaa sisällön eli kerättyjen dokumenttien tarkastelua ja pohdintaa sekä niiden pohjalta tapahtuvaa keskustelua ja tulkintaa. Vuorovaihteista keskustelua käydään kasvattajatiimin, muun kasvatustieteen henkilöstön, lasten ja heidän huoltajiensa kanssa. (Darling 1994, 148.) Dokumenteista käytävässä keskustelussa tulkinnat, merkitykset ja sosiaalinen todellisuus muodostuvat siinä kontekstissa ja niiden ihmisten kanssa, jotka ovat prosessissa mukana (Rintakorpi 2018, 17).

Pedagoginen dokumentointi ei edusta absoluuttista totuutta, vaan se on aina aikaan ja paikkaan sidoksissa olevaa ja sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta (Dahlberg ym. 2007, 147; Rintakorpi 2018, 17). Pedagoginen dokumentointi ei ole neutraalia, sillä siihen vaikuttavat dokumentoijien valinnat. Dokumentoija päättää, mikä on hänen mielestään tärkeää dokumentoida ja nostaa tarkasteltavaksi ja toisaalta, mikä jätetään huomioimatta. (Dahlberg ym. 2007, 147.)

Rintakorpi (2018) on tuonut tutkimuksessaan esiin, että runsas pedagoginen dokumentointi lisää lasten osallisuutta toiminnan suunnitteluun ja lapsilähtöisiä toimintatapoja kuten luovia ja leikillisiä toimintatapoja. Se on yhteydessä emotionaalisempaan toimintakulttuuriin, syvällisempään pedagogiseen suunnitteluun ja lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien käyttämiseen säännöllisesti toiminnan suunnittelun apuna. (Rintakorpi 2018, 54, 59.)

Rintakorven (2018) mukaan käytännön työtä tekevillä varhaiskasvattajilla ei ole yhtenevää käsitystä dokumentoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin määritelmistä. Varhaiskasvattajat kokevat ongelmia, jotka liittyvät pedagogisen dokumentoinnin toteuttamiseen käytännön työssä. Niitä ovat ajanpuute, välineiden puuttuminen ja puutteet osaamisessa. Haasteena nähdään myös perheiden ottaminen mukaan pedagogisen dokumentoinnin prosessiin. (Rintakorpi 2018, 14, 55–59.)

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen toteuttaman tutkimuksen mukaan pedagogisen dokumentoinnin juurtuminen varhaiskasvatuksen työmenetelmäksi on vielä kesken. Tutkimuksen mukaan pedagogisessa dokumentoinnissa painotuu toiminnan näkyväksi tekeminen ja dokumentoinnin tekniikka. Vähäisemmäksi jää pedagogisen dokumentoinnin käyttäminen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen välineenä. Päiväkodin johtajista 63% arvioi pedagogisen dokumentoinnin toimivan varhaiskasvatuksen työmenetelmä enintään kohtalaisesti. Työntekijät suhtautuvat pedagogiseen dokumentointiin osittain kriittisesti ja he kokevat sen vievän runsaasti aikaa. (Repo ym. 2019, 82, 123.)

2.3 Havainnointi

Havainnointi auttaa kasvattajaa ymmärtämään, kuinka toimia yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kanssa heidän hyvinvointiaan edistäen. Havainnointi on sekä toiminnan suunnittelun että arvioinnin perusta. Sen avulla voidaan oppia tuntemaan yksittäinen lapsi paremmin ja ymmärtää hänen käyttäytymistään. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16.) Havainnointi ei tapahdu automaattisesti arjen lomassa. Hyvä

havainnointi on taito, jota jokaisen kasvattajan tulisi harjoitella käytännössä. Ennen havainnoinnin aloittamista on tärkeää miettiä, mitä varten havainnointia tekee. (Brodie 2013, 17.)

Havainnointi, arviointi ja suunnittelu eivät ole yksittäisiä toimintoja vaan ne ovat yhteydessä toisiinsa. Ne voidaan nähdä prosessina tai syklinä. Prosessi tulisi aloittaa kysymysten kautta ja havainnoinnin kautta lähteä etsimään vastausta näihin kysymyksiin. (Brodie 2013, 13.) Myös Heikan ym. (2009) mukaan havainnointi, arviointi ja suunnittelu kietoutuvat toisiinsa. Heidän mukaansa prosessi tulisi aloittaa havainnoinnista, jonka aikana kasvattaja dokumentoi toimintaa. Tämän jälkeen kerätyistä dokumenteista keskustellaan ja niistä tehdään tulkintoja. Tulkintojen pohjalta suunnitellaan toimintaa. (Heikka ym. 2009, 66–67.)

Havainnoijan lähestymistapa vaikuttaa siihen, mitä ja miten hän havainnoi. Lisäksi se vaikuttaa havaintojen kirjaamistapaan. Podmore & Luff (2012) esittelevät erilaisia havaintojen dokumentointitapoja. Havaintoja voidaan kirjata muun muassa numeerisesti tai kirjallisesti esimerkiksi narratiivien avulla. (Podmore & Luff 2012, 31–49.) Numeerisen dokumentoinnin avulla saadaan tietoa esimerkiksi siitä, paljonko aikaa on kulunut johonkin toimintaan. Kirjalliset dokumentit, esimerkiksi lasten kertomukset, tuottavat tietoa lapsen käytöksestä tietyssä tilanteessa. (Papatheodorou, Luff & Gill 2011, 37.) Myös Koivunen & Lehtinen (2015) tuovat esille havaintojen kirjaamisen tärkeyden. Havaintoja voidaan kirjoittaa muistiin, käyttää valmiita kyselylomakkeita, mutta myös lasten tekemiä tuotoksia voidaan havainnoida. (Koivunen & Lehtinen 2015, 78–79.)

Säännöllinen ja määrätietoinen havainnointi jää helposti arjessa vähäiseksi. Kasvattajat mainitsevat syiksi muun muassa kiireen, lisääntyneet työtehtävät, suuret ryhmäkoot ja tietämättömyyden sopivista havainnointi- ja dokumentointivälineistä. Havainnoinnin tarkoituksena ei ole etsiä lapsen kehitykseen liittyviä ongelmia, vaan havainnoida lapsen kokonaiskehitystä. Koska lapsi kehittyy nopeasti, on havainnoinnin säännöllisyys ja havaintojen kirjaaminen tärkeää. Havainnointi on osa kasvattajan työtä ja sen kohteina ovat kaikki lapset ja koko lapsiryhmä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 17–18.) Havainnointi on perusta kaikelle las-

ten kanssa tehtävälle toiminnalle. Jos kasvattaja ei tunne lasta ja hänen mielenkiinnon kohteitaan, on mielekkään ja sopivan haastavan toiminnan luominen mahdotonta. (Podmore & Luff 2012, 17–18.)

2.4 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyyden katsotaan saaneen alkunsa tyytymättömyydestä perinteiseen opettajalähtöiseen opetukseen, jossa lapsi nähtiin passiivisena tiedon vastaanottajana. Ensimmäisen kerran lapsilähtöisyyden nosti esille 1700-luvulla aikansa kriittinen kasvatustieteilijä Jean-Jaques Rousseau. Hänen mukaansa luonto huolehtii lapsen kasvusta eikä siihen tule puuttua ulkopuolelta. Rousseauin lapsilähtöistä kasvatustietoa on hänen jälkeensä kehittänyt ja vienyt eteenpäin muun muassa Pestalozzi, Fröbel ja Dewey. (Darling 1994, 2.) Suomessa lapsilähtöisyys nousi kasvattajien puheeseen 1990-luvun lopulla, jolloin sitä pidettiin aikuislähtöisyyden vastakohtana (Brotherus, Hytönen & Krogfors 2002, 51).

Lapsilähtöisyys pohjautuu konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapsi on aktiivinen oppija ja oman oppimisensa subjekti. Aikuisen tehtävä ei ole olla valmiin tiedon ja valmiiksi rakennettujen oppimiskokemusten välittäjänä, vaan hänen tulee mahdollistaa lasten oppiminen ja toiminta. (Hujala, Purroila, Parrila & Nivala 2007, 55–56.) Konstruktivistinen oppimiskäsitys nousee Vasusta, jossa lisäksi painotetaan vuorovaikutusta muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa merkittävänä osana oppimisprosessia (Vasu 2018, 21).

Lapsilähtöisyys on varhaiskasvatuksen tavoite (Vasu 2018, 37). Pedagoginen dokumentointi tukee lapsilähtöistä toimintakulttuuria (Rintakorpi 2018, 6). Käytännön varhaiskasvatustyössä pedagoginen dokumentointi antaa välineitä lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Sen avulla kasvattajat oppivat tuntemaan lapsen yksilöllisesti ja saavat tietoa lapsen elämästä ja kiinnostuksen kohteista. Lasten muuttuvat tarpeet ja mielenkiinnon kohteet ovat toiminnan lähtökohtana. Pedagogisen dokumentoinnin avulla toimintatapoja, oppimisympäristöjä ja sisältöjä muokataan lasten tarpeita vastaavaksi. (Vasu 2018, 37.) Darling

(1994) toteaa, että kasvatuksen tulee lähteä lapsen yksilöllisistä tarpeista (Darling 1994, 2–3). Kasvattajan toiminnassa painottuvat havainnointi, kuunteleminen ja kokonaisvaltainen tutustuminen lapsen elämään (Hujala ym. 2007, 56).

2.5 Osallisuus

Osallisuus liittyy läheisesti pedagogiseen dokumentointiin. Runsaan pedagogisen dokumentoinnin on todettu olevan yhteydessä muun muassa lasten lisääntyneeseen osallisuuteen toiminnan suunnittelussa (Rintakorpi 2018, 59). Osallisuuden katsotaan liittyvän kaikkeen lasten toimintaan. Osallisuutta on lapsen aktiivinen ja aloitteellinen toimijuus varhaiskasvatuksen arjen perustoimintatilanteissa, erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja yhteisessä toiminnassa. Osallisuutta on myös lapsen henkilökohtainen kokemus siitä, että hän on osa päiväkotiyhteisöä ja että hänet on hyväksytty tasa-arvoisena muiden joukkoon. (Leinonen 2014, 18.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsen osallisuutta ja lapsen näkökulman huomiointia pidetään merkityksellisenä, mikä ilmenee esimerkiksi opetussuunnitelmista ja erilaisista sopimusteksteistä (Turja 2010, 31). Osallisuus on lasten oikeus ja se tuodaan esille Suomen varhaiskasvatuslaissa ja YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa (Asetus 60/1991; Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Suomen varhaiskasvatuslakiin on kirjattu, että lapsen mielipide ja toiveet on otettava huomioon. Lapselle on annettava mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ikänsä ja kehitystasonsa mukaan. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.) Suomen allekirjoittama YK:n Lapsen oikeuksien sopimus korostaa, että lapsen mielipide tulisi huomioida ja lasta tulisi kuulla häntä itseään koskevassa päätöksenteossa. Lapsen tulisi saada tietoa itseään koskevista asioista. (Asetus 60/1991.)

Vasun (2018) arvopohja perustuu edellä mainittuihin asiakirjoihin. Lapsen etu on etusijalla ja lapsella on oikeus huolenpitoon, hyvinvointiin ja suojeluun. Näiden lisäksi arvopohjan peruspilareiksi on kirjattu yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu, syrjintäkielto sekä lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. (Vasu 2018, 21.) Yhteiskunnan taholta on osoitettu selkeät suuntaviivat osallisuuden toteuttamiseen. Turjan (2017) mukaan lasten vaikuttamisen ja osallisuuden mahdollisuudet

ovat lisääntyneet lapsilla viimeisen kymmenen vuoden aikana. Hän toteaa, että tästä huolimatta lapsilla on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä. Eniten lapset saavat vaikuttaa vapaaseen leikkiin, arkipäivän rutiineihin ja aikatauluihin heidän mielipiteellään ei ole juuri vaikutusta. (Turja 2017, 43.)

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan havainnoinnin toteuttamista varhaiskasvatuksessa osana pedagogisen dokumentoinnin prosessia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten varhaiskasvattajat määrittelevät pedagogisen dokumentoinnin ja havainnoinnin. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia varhaiskasvatuksen arjessa ja miten he hyödyntävät saatuja havaintoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten varhaiskasvattajat määrittelevät pedagogisen dokumentoinnin ja havainnoinnin varhaiskasvatuksen kontekstissa?
2. Miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia varhaiskasvatuksen arjessa?
3. Miten varhaiskasvattajat hyödyntävät havaintoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa?

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei tavoitella tilastollisten yleistysten tekemistä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoite on kuvata ja lisätä ymmärrystä jostakin toiminnasta tai ilmiöstä ja tehdä tulkintoja niistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yhden päiväkotiryhmän työntekijöiden antamia merkityksiä ja kokemuksia havainnoinnista ja pedagogisen dokumentoinnin toteutumisesta heidän ryhmässään.

Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä varhaiskasvattajan haastattelusta. Aineisto on pieni, mikä on tyypillistä kvalitatiiviselle tutkimukselle. Aineiston pienen koon takia on tärkeää, että aineisto kerätään henkilöiltä, joilla on mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Tutkija voi saada muutamaa henkilöä haastatteleamalla runsaasti tietoa tutkittavasta ilmiöstä ja aihetta voi tarkastella syvällisemmin ja yksityiskohtaisemmin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59).

4.2 Tapaustutkimus

Tutkimusaineisto voidaan määritellä etukäteen valittujen ja tutkimusongelmaan sopivien kriteerien kautta ja rajata sitä kautta mahdollisimman tarkasti. Omaa tulkintaa tutkimusaineistosta tulisi verrata muihin vastaaviin tutkimuksiin ja tutkittavaa asiaa koskeviin ilmiöihin. Metodista, joka perustuu tarkkaan rajaukseen ja

teoreettiseen kattavuuteen, käytetään nimitystä tapaustutkimus. Kyseisessä tutkimusmetodissa tutkimuksen kohteeksi valitaan yksi tapaus. (Vilka 2015, 153–154.)

Tapaustutkimuksen tarkoituksena on tuottaa yksittäisestä tapauksesta yksityiskohtaista ja syvällistä tietoa (Vilka, Saarela & Eskola 2018, 195). Yhtä tapausta syvällisesti tutkimalla voidaan saada oleellista tietoa, vaikka tieto ei olekaan yleistettävissä. Perusteellinen kuvaus aineistosta ja sen analyysistä vahvistavat tulosten luotettavuutta. Tapaustutkimus on sopiva tutkimusmetodi, kun kiinnostuksen kohteena on myös tutkittavaan ilmiöön liittyvä konteksti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tutkittavaa tapausta ei tulisi valita sattumanvaraisesti. Lähtökohtana tapauksen valinnassa tulisi korostaa tapauksen ominaisuuksia suhteessa tavoiteltavaan tietoon ja tutkimuskohteeseen. (Vilka ym. 2018, 192.) Vilkan (2015) mukaan tapauksen lopullista valintaa tukee hyvä tuntemus tutkittavasta ilmiöstä ja kohde-ryhmästä (Vilka 2015, 155). Tässä tutkimuksessa käytetään tapaustutkimusta tutkimusmetodina, sillä tutkittavasta ilmiöstä tahdottiin syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa. Tapauksen valinnan lähtökohtana oli tutkijoiden aiempi tuntemus tutkittavasta kohteesta, eli päiväkotiryhmästä. Tutkittavassa ryhmässä panostetaan havainnointiin ja sen toiminnassa painottuu osallisuuspedagogiikka, joten se soveltui tutkittavaksi kohteeksi.

4.3 Teemahaastattelu

Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä haastattelusta, kahdesta lastenhoitajan ja kahdesta varhaiskasvatuksenopettajan haastattelusta. Työkokemusta heillä oli yhdestä kymmeneen vuotta. Koska tutkimuksessa haluttiin tarkastella varhaiskasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia havainnointiin ja pedagogiseen dokumentointiin liittyen, tuntui haastattelu sopivimmalta aineiston keruumenetelmältä. Haastattelemalla saadaan tietoa henkilön kokemuksista, ajatuksista ja käsityksistä tutkittavaan ilmiöön liittyen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41).

Tutkittavan päiväkodin johtaja ehdotti, että haastattelut toteutetaan yhdessä päiväkotiryhmässä. Ryhmään kuului 22 lasta, jotka olivat 1–5-vuoden ikäisiä. Tutkimuslupa (Liite 1) haettiin kyseiseltä kunnalta ja aineiston keruu toteutettiin luvan saamisen jälkeen.

Aineistonkeruu päätettiin toteuttaa puolistrukturoidulla eli teemahaastattelulla. Strukturoitu lomakehaastattelu hylättiin vaihtoehtona, koska sen heikkoutena on tutkijan valmiiksi laatimat vastausvaihtoehdot, jotka eivät välttämättä tavoita vastaajan ajatuksia (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37). Tällöin vastaajien omat merkityksenannot tutkittavasta aiheesta olisivat saattaneet jäädä liian vähäisiksi. Avoin haastattelu, jossa aihe on määritelty väljästi (Hirsjärvi & Hurme 2008, 45–46), rajautui pois liiallisen vapauden vuoksi. Teemahaastattelu valittiin, koska tutkimuksessa haluttiin tietoa juuri tiettyihin aiheisiin ja kysymyksiin liittyen ja vastaajille haluttiin antaa mahdollisuus kertoa omin sanoin ajatuksistaan.

Tutkimuksen teemahaastattelu koostui neljästä pääteemasta ja niihin liittyvistä alakysymyksistä. Pääteemoja olivat: pedagogisen dokumentoinnin määrittely, havainnoinnin määrittely, havainnoinnin toteuttaminen ryhmässä ja havaintojen hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kysymyksiä haastattelussa oli yhteensä 18 (Liite 2).

Teemahaastattelussa haastattelija voi esittää kysymykset haastateltaville eri järjestyksessä, käyttää niissä eri sanamuotoja tai jättää osan kysymyksistä kokonaan kysymättä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48; Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Tässä tutkimuksessa haastateltavat vastasivat osaan kysymyksistä laajasti, jolloin saatiin vastaus samalla useampaan kysymykseen. Tämän vuoksi kaikille haastateltaville ei esitetty jokaista kysymystä.

Haastattelut toteutettiin kahtena peräkkäisenä päivänä, 24–25.10.2019. Haastattelut kestivät 15–30 minuuttia. Jokaista varhaiskasvattajaa haastateltiin erikseen ja molempina päivinä pidettiin kaksi haastattelua. Ensimmäisenä päivänä haastattelut toteutettiin niin, että molemmat tutkijat haastattelivat yhtä varhaiskasvattajaa. Toisena päivänä tutkijat haastattelivat yhdessä kahta varhaiskasvattajaa.

Päiväkotiryhmän henkilöstötilanne ja toiveet määrittivät haastattelujen toteutumisen näin.

4.4 Sisällönanalyysi

Tutkimuksen aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä etsitään aineistosta eroja ja yhtäläisyyksiä sekä tiivistetään kerättyä tietoa. Sisällönanalyysi sopii hyvin haastattelun analysointimenetelmäksi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus yleisessä muodossa. Tutkimusaineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja sisällönanalyysin avulla siitä luodaan sanallinen ja tiiviimpi kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105, 117–122.)

Tutkimuksen haastatteluaineisto litteroitiin sanatarkasti. Litterointiin kului aikaa kahdeksan tuntia ja litteroitua aineistoa tuli yhteensä 28 sivua. Ennen kuin varsinainen aineiston analysointi voidaan aloittaa, on kerätty aineisto redusoitava, eli pelkistettävä. Tällöin aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleelliset asiat pois eli aineisto tiivistetään tai sen pilkotaan osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 122–123.) Aineiston tiivistäminen tehdään tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten pohjalta (Vilkkä 2015, 164). Tässä tutkimuksessa aineisto on redusoitu tiivistämällä. Litteroitu aineisto on luettu huolellisesti läpi useaan kertaan kattavan kokonaiskuvan saamiseksi. Tämän jälkeen aineistosta on poistettu tutkimuskysymysten kannalta epäoleelliset asiat ja alkuperäisilmaukset on kirjattu pelkistettyyn muotoon.

Tiivistämisen jälkeen tutkimusaineisto tulisi ryhmitellä johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Ryhmittely luo pohjan tutkimuksen perusrakenteelle ja kuvaa alustavasti tutkittavaa ilmiötä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 124–125.) Tutkimuksen aineisto on ryhmitelty yhdistämällä aineistosta nostetuista pelkistetyistä ilmauksista alaluokkia. Luokittelua on jatkettu yhdistämällä alaluokat yläluokiksi. Tätä on havainnollistettu taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Havainnointi ja pedagoginen dokumentointi tutkittavassa ryhmässä

Yläteema	Alateema	Pelkistetyt ilmaukset
Määrittelyyn liittyvät vastaukset	Pedagogisen dokumentoinnin määrittely	Toimintaa tehdään näkyväksi
		Toiminnan arvioiminen
		Se on tavoitteellista
	Havainnoinnin määrittely	Se on koko toiminnan pohja
		Havaintojen pohjalta asetetaan tavoitteita
		Se on monikanavaista ja tulokinnanvaraista
		Se on arjen normaali juttu
Havainnointi tutkittavassa ryhmässä	Havainnoinnin toteuttaminen	Toisaalta suunniteltua, toisaalta suunnittelematonta
		Vastuulapsisopimus
		Havaintoja kirjataan erilaisiin dokumentteihin
		Havainnoidaan osallistumalla ja ulkopuolelta seuraamalla
		Kirjaaminen vasukortteihin
	Havaintojen dokumentointi	Lapsilista päivittäisiin asioihin
		Blogi, jossa myös lasten ääni kuuluviin
		Viestivihkoon juoksevat asiat
		Ideakartta lasten ideoita varten
		Lapsiryhmän toiminta
	Havainnoitavat asiat	Lapsen kokonaisvaltainen kehitys ja sen osa-alueet
		Ryhmän toimintakulttuuri
		Havaintojen dokumentointi
	Havainnoinnin haasteet	Tiedon ja havaintojen välittyminen kaikille
		Eettisyys ja itseään toteuttavat ennusteet

Havaintojen hyödyntämiseen liittyvät vastaukset	Lapsilähtöisyys ja osallisuus	Saadaan selville, mistä lapset tykkäävät ja mikä kiinnostaa
		Sanattomat viestit pienten lasten kohdalla ja ujojen lasten kuuleminen
		Lasten vahvuuksiin kiinnitetään huomiota
	Arvioinnin väline	Oman toiminnan arviointi
		Huomataan kohdat, joissa haasteita
		Toiminnan kehittäminen sujuvammaksi

Yläluokkia muodostui kolme ja niitä käytetään tulokset-luvun otsikoissa alaluokkien ohella. Sisällönanalyysia tehdessä pyrittiin huomioimaan kaikki tutkimuskysymysten kannalta oleelliset asiat. Myös teoreettinen viitekehys vaikutti siihen, miten luokat muodostuivat. Analyysivaiheessa ylä- ja alaluokkia muokattiin useita kertoja ja ne tarkentuivat analyysin edetessä.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisessä tutkimuksessa käytettävät luotettavuusmittarit on kehitelty kvantitatiivista tutkimusta varten. Luotettavuuteen vaikuttaa muun muassa tutkimuksen uusittavuus. Ihmistieteissä, joissa tutkitaan ihmisten käyttäytymistä, toimintaa ja ajattelua, tutkimuksen uusittavuus aiheuttaa ongelmia. Ihmisten käyttäytyminen ei ole aina samanlaista, vaan siihen vaikuttavat muuttuva ympäristö ja uuden oppiminen. (Kananen 2014, 145.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuteen vaikuttaa tutkimuksen laatu (Kananen 2014, 145). Tässä tutkimuksessa on noudatettu hyvän tieteellisen käytännön mukaisia toimintatapoja koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimus on toteutettu tarkasti, huolellisesti ja rehellisesti kaikissa tutkimuksen eri vaiheissa. Lisäksi vaadittava tutkimuslupa on kunnossa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta lisäävät selkeät perustelut tutkimusmetodien valinnasta sekä tuloksista ja johtopäätöksistä (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 164). Tässä tutkimuksessa on perusteltu kaikki valinnat, jotta tutkimus olisi mahdollisimman läpinäkyvää ja avointa. Jokaista työvaihetta on kuvailtu tarkasti luotettavuuden lisäämiseksi. Haastatteluäänitteet on litteroitu sanatarkasti ja litteroitu aineisto on luettu moneen kertaan ja analysoitu tarkasti. Luotettavuutta lisää se, että tutkijoita on kaksi. Näin aineiston tulkinta on saanut useampia näkökulmia.

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kannalta haastattelua on syytä tarkastella tarkemmin, sillä haastattelun laatu vaikuttaa koko tutkimuksen laatuun. Tämän tutkimuksen haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti haastatteluihin, ja heillä oli mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan haastattelijan koulutus ja haastattelutaidot vaikuttavat haastattelun ja haastatteluaineiston laatuun. Haastattelu on aina ainitlaatuinen tilanne ja siihen vaikuttaa moni tekijät. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184.) Tässä tutkimuksessa haastattelijat olivat ensikertalaisia, millä saattaa olla vaikutusta luotettavuuteen. Haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja kiireettömiä. Haastattelijat eivät tuoneet omia mielipiteitään tai näkemyksiään esiin, vaan pyrkivät neutraaliuteen haastattelutilanteissa. Haastatteluiden äänitys tapahtui ongelmitta ja äänitykseen kysyttiin erikseen lupa haastateltavilta.

Haastattelukysymysten muotoilu vaikuttaa myös luotettavuuteen, sillä liian johdattelvat tai provosoivat kysymykset heikentävät aineiston laatua ja siten myös luotettavuutta (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 138–139). Myös Hirsjärven ja Hurmeen mukaan haastattelun rungon tulee olla tarkasti laadittu (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184). Tämän tutkimuksen haastattelukysymykset laadittiin huolella. Olisi saattanut olla hyödyllistä lähettää kysymykset haastateltaville etukäteen, jotta he olisivat voineet valmistautua niihin. Toisaalta silloin esimerkiksi havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin määrittelyihin liittyvät vastaukset eivät olisi olleet niin aitoja.

Tutkimuksen eettisyyteen vaikuttaa myönteisesti se, että tarkasteltavan päiväkodin ja haastateltavien tunnistetietoja ei ole missään tutkimuksen vaiheessa tuotu ilmi. Haastateltaviin viitataan tässä tutkimuksessa lyhenteillä H1–H4 anonyymiteetin turvaamiseksi. Haastatteluäänitteet ja aineisto tuhottiin tutkimuksen valmistuttua, jotta ne eivät vahingossa päätyisi julkiseen tietoon.

5 TULOKSET

5.1 Pedagogisen dokumentoinnin määrittely

Haastateltavilta kysyttiin heidän näkemyksiään pedagogisesta dokumentoinnista ja havainnoinnista. Osa vastaajista koki pedagogisen dokumentoinnin määrittelyn hankalaksi. Aineiston mukaan kolme haastateltavaa piti pedagogista dokumentointia toiminnan näkyväksi tekemisenä. Vastauksissa mainittiin, että pedagogiseen dokumentointiin liittyy erilaisten dokumenttien pohjalta käytävä keskustelu ja pohdinta. Näissä mietitään, mitä on toiminnan taustalla, mitä tavoitteita toiminnalla on ja mitä lapset ovat oppineet. H3 määritteli pedagogisen dokumentoinnin olevan myös toiminnan arvioinnin väline.

Haastateltavilta kysyttiin erikseen pedagogisen dokumentoinnin ja dokumentoinnin eroa. H2 määritteli pedagogisen dokumentoinnin olevan kaikkea dokumentointia, mitä päiväkodissa tehdään lasten toiminnasta. Vastauksissa todettiin lisäksi dokumentoinnin olevan sattumanvaraisempaa verrattuna pedagogiseen dokumentointiin.

Mun mielestä pedagogisessa dokumentoinnissa kerrotaan enemmän ja avataan enemmän, että mitä tapahtuu, kun dokumentoinnissa. (H2)

Pedagogisessa dokumentoinnissa kerrotaan ja avataan enemmän toimintaa, se on tavoitteellisempaa ja sen kautta arvioidaan, mitä lapset ovat oppineet. Vastaajien mukaan dokumentointi on pelkkää kirjaamista. H1 totesi asiakirjojen, esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman toimivan pedagogisen dokumentoinnin lähtökohtana. H1 mainitsi myös yhdeksi pedagogisen dokumentoinnin työvälineeksi suullisen arvioinnin ryhmän kasvattajien välillä sekä keskustelut vanhempien kanssa.

5.2 Havainnoinnin määrittely

Havainnointi nähtiin jokaisessa vastauksessa kiinteänä osana työtä. Havainnoinnin kuvattiin olevan kokoaikaista, automaattista ja arjen normaali juttu. Sen kuvattiin olevan päiväkotiarjen tärkeä työkalu.

Se on niin kun tärkein työkalu meillä. Se on sitä, että ollaan lapsen leikissä mukana, seurataan mitä leikissä tapahtuu Ja, havainnointihan alkaa jo ihan siitä, kun lapsi astuu aamulla sisään. Millä tuulella lapsi on, onko lapsen ja vanhemman välillä jotain, onko aamu mennyt hyvin. Monesti näkee jo siitä kahesta ekasta sekunnista, että mitä kannattaa sanoa vai kannattaako antaa vähän tilaa lapsen tulla. (H1)

Kaikissa vastauksissa todettiin havainnoinnin olevan koko toiminnan pohja, jonka kautta suunnitellaan kaikki arjen toiminta. Havaintojen pohjalta asetetaan tavoitteita toiminnalle ja niiden kautta arvioidaan toteutettua toimintaa pohdintojen, keskusteluiden ja tulkintojen kautta. Pohdintojen perusteella asetetaan uusia tavoitteita ja muokataan mahdollisesti aiempaa toimintaa. Vastausten perusteella havainnointi on sykli, joka menee eteenpäin tuottaen uutta toimintaa.

No, se on just se meidän toiminnan pohja se lapsen havainnointi ja siitä kumpuaa se kaikki toiminta. (H1)

Vastaajat kokivat olevansa enemmän hereillä havainnoidessaan lapsiryhmää ja sen toimintaa. Vastausten perusteella havainnointi on monikanavaista. Siihen kuuluvat muun muassa vuorovaikutus lasten kanssa, lasten haastatteleminen, lasten toimintaan osallistuminen ja sen seuraaminen ulkopuolelta. Jokapäiväisiä keskusteluita vanhempien kanssa ja heidän havaintojaan lapsesta pidettiin tärkeinä. Oman toiminnan havainnoinnin ja reflektoinnin kautta vastaajat kokivat pystyvänsä kehittämään ryhmän toimintakulttuuria. Tätä pidettiin tärkeänä.

Havainnointi koettiin tulkinnanvaraiseksi, minkä vuoksi tiimin jäsenten yhteisiä pohdintoja ja havaintojen läpikäymistä pidettiin merkittävinä. Vastausten perusteella kasvattajilla saattaa olla erilaisia näkemyksiä havainnoista. Yhteisen pohdinnan kautta vältetään ylitulkinnalta.

Mut siihen havainnointiin vielä, et siihen liittyä aina tulkinnat tosi vahvasti ja sekin on tosi hieno asia, että tiimissä on useampi jäsen, niin siten mahdollisesti voi se tiimikaveri myös jarrutella, että mikä on se sun havainto ja mikä on se sun tulkinta havainnosta. (H3)

5.3 Havainnoinnin toteuttaminen

Havainnointia toteutetaan ryhmässä sekä suunnitellusti että suunnittelemattomasti. Haastateltavat toivat esiin, että kaikki ryhmän kasvattajat havainnoivat ryhmän kaikkia lapsia. Havainnointi tapahtuu automaattisesti ja sen koettiin olevan arjen sisäänrakennettu asia.

Havainnointia suunnitellaan ryhmässä esimerkiksi vastuulapsisopimuksen kautta, joka mainittiin jokaisessa vastauksessa. Ryhmän aikuisilla on ennalta sovitut vastuulapset, joiden havainnointiin he erityisesti keskittyvät, jotta kukaan lapsi ei jäisi huomioimatta. Lapset on jaettu vastuuikäisille sen mukaan, miten lapset luontaisesti valikoivat aikuisia ja keiden kanssa he ovat läheisimpiä.

Vastausten perusteella havaintoja dokumentoidaan monella tavalla, tätä avataan myöhemmin tutkimuksessa. Dokumentointi koettiin tärkeäksi osaksi havainnointia esimerkiksi sen vuoksi, että sen kautta kasvattajat voivat jakaa havaintoja lapsista.

Havainnointia toteutetaan sekä osallistumalla lasten toimintaan että seuraamalla sitä välillä ulkopuolelta. Seuratessaan lasten toimintaa ulkopuolelta H1 koki saavansa selville lasten toiveita. Hänen mukaansa lapset eivät osaa sanoittaa aina toiveitaan aikuisille, mutta tuovat niitä leikin kautta esiin. Leikkiä havainnoimalla aikuinen pystyy tarttumaan niihin.

Monesti myös sellainen havainnointi on erittäin tärkeää, että lapset ei huomaa että sää havainnoit. Olet vaikka selin, mutta kuuntelet koko aika, mitä ne puhuu, silloin ne ei rekisteröi, että niitä seurataan. (H1)

5.4 Havaintojen dokumentointi

Aineistosta ilmeni, että ryhmässä käytetään havaintojen dokumentointiin useita eri tapoja tarkoituksen mukaan. Vastaajat pitivät tärkeänä havaintojen jakamista tiimin jäsenten sekä perheen kanssa.

Ryhmän käytössä on toimintakartta, jota kutsutaan myös miellekartaksi tai toimintasuunnitelmaksi. Tässä tutkimuksessa kutsumme sitä toimintakartaksi. Toimintakartassa on esillä vuoden 2018 Vasun pohjalta koko varhaiskasvatustoiminnan viitekehys, joka sisältää muun muassa varhaiskasvatuksen arvopohjan ja erilaiset oppimisen alueet. Toimintakarttaan on kirjattu näitä peilaten ryhmän yhteisiä tavoitteita. Toimintakartta on perheiden nähtävissä seinällä.

Päivittäisten havaintojen kirjaamisessa ryhmässä käytetään lapsikohtaista lapsilistaa. Sen etupuolelle kirjataan asioita, jotka perheen on tärkeä tietää heti. Siihen merkitään esimerkiksi, jos lapsella on tullut päivän aikana pyykkiä. Lapsilistan toisella puolella on lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta koostetut ryhmän yhteiset tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi. Samat asiat ovat esillä myös toimintakartassa, mutta eivät yhtä yksityiskohtaisesti. Ryhmän tavoitteita päivitetään kirjaamalla jatkuvasti uusimpia havaintoja ja niiden pohjalta uusia tavoitteita.

Lapsikohtaisia havaintoja kirjataan myös lapsen omaan vasukorttiin, joka on laminoitu postikortin kokoinen kortti. Vasukortti ei ole päivittäisessä käytössä. Siihen on kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa (jatkossa käytetään termiä vasukeskustelu) ja lapsen haastattelussa nousseita tavoitteita ja lapsen mielenkiinnon kohteita. Näiden avulla mietitään, miten lasta voidaan tukea.

Lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat toimivat aineiston perusteella myös yhtenä merkityksellisenä dokumentoinnin välineenä. Vasukeskusteluja pidetään kaksi kertaa vuodessa, mutta varhaiskasvatusasiakirjoja pyritään pitämään ajan tasalla koko toimintakauden ajan. Asiakirjoihin kirjataan havaintojen perusteella uusia tavoitteita vanhojen tavoitteiden täytyttyä.

Vastaajat kertoivat käyttävänsä tiimin jäsenten välisessä viestinnässä viestivihkoa. Siihen kirjataan juoksevia asioita ja havaintoja, jotka muiden tiimiläisten on hyvä tietää heti. Jokainen tiimin jäsen kuittaa vihkoon luettuaan viestin. Näin varmistutaan, että jokainen on saanut tiedon perille.

Haastatteluissa ilmeni, että ryhmä käyttää yhtenä dokumentointivälineenä blogia. Blogin kautta vanhemmat saavat tietoa päiväkodin arjesta ja sen kautta vanhemmille avataan toimintaa ja toimintaan liittyviä tavoitteita. Dokumentoinnin tavoitteena on myös kertoa vanhemmille, mitä on tehty ja saavutettu ja blogi koettiin hyväksi keinoksi tähän. Blogissa julkaistaan myös lasten omaa kerrontaa. Näin lasten ääni saadaan kuuluviin.

5.5 Havainnoitavat asiat

Vastausten perusteella arjen havainnoinnilla pyritään huomaamaan eri asioita. Havainnointi kohdistuu sekä kokonaisvaltaiseen ryhmän havainnointiin että yksityiskohtaisempaan lapsen ja toiminnan havainnointiin. Vastauksissa korostuivat seuraavat havainnoitavat asiat: lapsiryhmän toiminta, lapsen kokonaiskehitys ja ryhmän toimintakulttuuri.

Lapsiryhmän toimintaa havainnoidessaan vastaajat kertoivat havainnoivansa vaihtelevasti yhtä lasta, muutaman lapsen joukkoa tai koko ryhmää. Havainnoitavia asioita ovat lasten leikki, kaverisuhteet ja vuorovaikutustaidot. Tärkeäksi koettiin myös lasten mielenkiinnon kohteiden ja puheenaiheiden havainnointi. Välillä havainnoinnin kohteena on jokin tietty tapaus, esimerkiksi kiusaamistapaus.

Mutta sitten myös on tärkeää havainnoida sitä leikkiä, esimerkiks, onko siellä vaikka piilokiusaamista, jääkö se huomaamatta jos ei havainnoida ja olla läsnä. (H1)

Lapsen kokonaiskehityksen havainnointiin liittyy lapsen vahvuuksien huomaaminen ja lapsen kehitykseen liittyvien tuen tarpeiden tunnistaminen. H4 mainitsi oleelliseksi myös lapsen uuden tulevassa olevan taidon huomaamisen ja siihen tarttumisen. Vastauksissa tuotiin esiin sanattoman viestinnän havainnoinnin merkitys, erityisesti ujojen ja ryhmän pienimpien lasten kohdalla.

Ryhmän toimintakulttuurin havainnointiin liittyy kasvattajan oman toiminnan havainnointi ja pohtiminen muun muassa sen kautta, onko toiminta harkittua ja tavoitteellista vai sattumanvaraista. Huomiota kiinnitetään myös aikuisten ja lasten väliseen vuorovaikutukseen sekä aikuisten keskinäiseen ja lasten väliseen vuorovaikutukseen.

5.6 Havainnoinnin haasteet

Aineiston perusteella havainnointia ei juuri koettu haasteelliseksi, mutta siinä nähtiin kehityskohteita. Yleisimmiksi kehityskohteiksi koettiin havaintojen tehokkaampi dokumentointi ja havaintojen välittyminen kaikille tiimin jäsenille. Kehityskohteeksi mainittiin tämän lisäksi toiminnan riittävä avaaminen ulospäin vanhemmille.

H3 pohti havainnointia itseään toteuttavien ennusteiden kautta ja koki haasteeksi havainnoinnin taustalla olevan eettisyyden. H3 mietti, kohdistetaanko huomio lasten vahvuuksiin vai havainnoidaanko lasta ongelmälähtöisesti esimerkiksi tiedon siirtolomakkeita täytettäessä. Hän koki lapsen leimaamisen mahdolliseksi riskiksi.

Nii sitä eettisyyttä mä oon tässä pohtinu ja just sitä, että mitä se tekee mun työotteelle ja meidän tiimin työotteelle ja meidän alan työotteelle, että laskeeko meille enemmän silmille ne ongelmasilmälasit, että me aletaan havainnoida niitä ongelmia tai mahdollisia ongelmia. (H3)

5.7 Havaintojen hyödyntäminen

Vastauksissa korostui, että havainnointi on koko toiminnan pohja. Vastaajat kokivat, että ilman havainnointia ryhmän toiminnan suunnittelu lapsilähtöisesti ei ole mahdollista. H3 totesi, että ilman havainnointia toimintaa voidaan suunnitella, mutta se on silloin vain sattumanvaraista toimintaa. Pedagogista toimintaa suunniteltaessa lapsista ja lapsiryhmästä tehdyt havainnot ovat välttämättömiä.

Vastaajat kertoivat saavansa havainnoinnin kautta selville, mistä lapset tykkävät, mistä he ovat kiinnostuneita ja mistä he innostuvat. Näitä tietoja hyödynnetään pedagogisen toiminnan suunnittelussa. H4 totesi, että pedagogista toimintaa voidaan ujuttaa lapsille mielekkäisiin puuhiin.

Tai sit ku lapset nostaa esille jotain, nii sit sä tiedät et vitsi et okei (...) mut silleen, et niin kun sen pedagogisen toiminnan saa sinne lasten, niin kun, lapsille motivoiviin puuhiin ujutettua. (H4)

Aineistosta ilmeni, että myös pienten lasten sanaton viestintä otetaan toiminnan suunnittelussa huomioon. Ryhmässä on käytössä ideaseinä, johon kirjataan lasten ajatuksia ja ideoita, joihin ei sillä hetkellä ehditä tarttua. Ideoihin voidaan palata sopivalla hetkellä ja toimintaa suunnitellaan paljon niiden pohjalta. Havainnoimalla esimerkiksi lasten leikkiä varhaiskasvattajat voivat tarttua leikin teemoihin ja suunnitella pedagogista toimintaa niiden pohjalta. Toisinaan yksittäisistä havainnoista saatetaan aloittaa pidempi projekti, jota suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä lasten kanssa.

Haastateltavat kokivat havainnoinnin olevan toiminnan arvioinnin väline. Vastaajat suunnittelevat ja kehittävät pedagogista toimintaa aiemman toiminnan arvioinnin kautta. Toimintaa muokataan ja suunnataan jatkuvasti. H1 mukaan havainnointi on arjen pelisilmää. Arkea havainnoimalla varhaiskasvattajat huomaavat kohdat, joissa on haasteita ja tätä kautta toimintaa voidaan kehittää.

Aineistosta ilmeni, että havainnoinnin kautta yksittäisten lasten ääni kuullaan paremmin. Koska ryhmässä käytetään osallisuuspedagogiikkaa, on tärkeää kuunnella jokaista lasta pedagogista toimintaa suunniteltaessa. H1 mukaan on tärkeää kuunnella lasta yksilönä ilman, että esimerkiksi kaveriporukka on vaikuttamassa lapsen mielipiteisiin.

Havaintojen avulla jokaisen lapsen vahvuudet saadaan selville, jolloin pedagogista toimintaa suunniteltaessa voidaan pohtia, miten juuri kyseisen lapsen vahvuuksia voidaan tehdä näkyväksi. Havainnoimalla yksittäistä lasta, tutustutaan juuri kyseiseen lapseen ja opitaan, millaisena lapsi tahtoo itse tulla nähdyksi.

H4 vastasi havainnoinnin olevan tärkeää arkojen lasten kohdalla, jotka eivät välttämättä muuten tule kuulluiksi.

Me halutaan tietosesti panostaa siihen lapseen tutustumiseen ja siihen ikään kuin myös resursseja, että ei niin, että millaisena minä sinut just näen, vaan oppisin tuntemaan, että minkälaisena sä itse näet itsesi ja minkälaisena sä haluaisit tulla nähdyksi. (H3)

H4 kertoi, että lapsilta nousseisiin ideoihin tartutaan päivittäin ja niiden kautta lähdetään suunnittelemaan päivän toimintaa. Lasten mielipiteet otetaan huomioon esimerkiksi äänestämisen kautta ja näin lapset pääsevät harjoittamaan neuvottelu- ja keskustelutaitojaan.

No yleisesti lapsilta nousee aina joltain se idea, niin kun aamulla usein kysytään vähän että mitäs tänään sitte lähettäis tekeen. Sit joltain nousee joku idea, sit siinä on usein aika monta muuta vieressä, jotka on et ai joo, mä haluan tehdä tätä samaa. Ja sit se vähä niin kun sitä kautta muotoutuu se pienryhmä ja sit se toiminta sinne sisälle. (H4)

6 TULOSTEN TULKINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten varhaiskasvattajat määrittelevät pedagogisen dokumentoinnin ja havainnoinnin, miten he toteuttavat havainnointia päiväkodin arjessa sekä miten havaintoja hyödynnetään toiminnan suunnittelussa. Tässä luvussa tulkitaan tuloksia tutkimustehtävän kautta.

Tuloksista ilmeni, että pedagoginen dokumentointi oli osittain vaikea määritellä ja kysymys koettiin laajaksi. Tutkimustulos on samansuuntainen Rintakorven (2018, 14) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan pedagogisen dokumentoinnin määrittelyssä on haasteita varhaiskasvatuksen kentällä, koska sille ei ole yhteneväistä määritelmää. Repo ym. (2019, 123) toteavat, että toiminnan näkyväksi tekeminen painottuu päiväkotien henkilöstön määritelmässä pedagogisesta dokumentoinnista. Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia, sillä tuloksissa korostui toiminnan näkyväksi tekeminen. Vain yksi haastateltava toi esiin, että pedagogiseen dokumentointiin kuuluu myös toiminnan arvioiminen ja kehittäminen. Tuloksista ilmeni, että vaikka pedagoginen dokumentointi ei ollut kaikille haastateltaville selkeä käsite, he käytännössä toteuttavat työtään pedagogisen dokumentoinnin mukaisesti.

Tuloksista nähtiin, että havainnointi oli haastateltaville tuttu käsite ja helpompi määritellä kuin pedagoginen dokumentointi. Tuloksissa korostui näkemys siitä, että havainnointi on kaiken toiminnan pohja. Tämä näkemys on yhteneväinen Podmoren ja Luffin (2012, 17–18) määritelmän kanssa, jossa havainnointi nähdään perustana kaikelle lasten kanssa tapahtuvalle toiminnalle. Tämän tutkimuksen tuloksissa havainnointiprosessia kuvattiin jatkumoksi ja sykliksi, joka ohjaa ja muokkaa pedagogista toimintaa. Tulosten mukaan havainnoinnin prosessiin kuuluvat havainnointi, dokumentointi, tulkinta, toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi. Tämän jälkeen sama kehä toistuu ja ohjaa pedagogisen toiminnan toteutta-

mista. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys tukee tätä määrittelytapaa (Brodie 2013; Heikka ym. 2009). Tulosten perusteella havainnoinnin kuvattiin lisäksi olevan arjen sisään rakennettua ja säännöllistä. Myös tämä määritelmä on samansuuntainen teorian suhteen, jossa painotettiin havainnoinnin säännöllisyyden merkitystä (Koivunen & Lehtinen 2015, 17–18).

Tuloksista kävi ilmi, että varhaiskasvattajat kuvasivat saman aikaisesti pedagogista dokumentointia määritellesään havainnointia. Nämä kaksi käsitettä ovat kiinteästi kietoutuneita toisiinsa (ks. esim. Wallin 2000, 127–128; Vasu 2018, 37). Tässä ja seuraavassa luvussa pedagoginen dokumentointi rinnastetaan havainnointiin pohjautuvaan toiminnan suunnitteluun.

Tutkimuksessa selvitettiin, miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia ja miten he hyödyntävät sitä toiminnan suunnittelussa. Tutkimustuloksissa korostui, että varhaiskasvattajien toiminta perustuu jatkuvaan ja monikanavaiseen havainnointiin. Koivusen ja Lehtisen (2015, 17–18) sekä Rintakorven (2018, 55) mukaan säännöllistä havainnointia on haasteellista toteuttaa esimerkiksi kiireen tai aikapulan takia. Tämän tutkimuksen tuloksissa tällaista ongelmaa ei tullut esiin vaan tuloksissa korostui, että havainnoinnille on aikaa. Tulosten perusteella tiimin jokainen jäsen on sitoutunut havainnointiin ja sille on järjestetty aikaa.

Aikaisemman tutkimustiedon mukaan havainnointiin liittyviksi haasteiksi koetaan aikapulan lisäksi suuret ryhmäkoot ja lisääntyneet työtehtävät (ks. esim. Koivunen & Lehtinen 2015, 17–18). Tämän tutkimuksen tulosten perusteella havainnoinnin käytännön toteuttamisessa ei esiinny vaikeuksia. Sen sijaan havainnointiin liittyy kehityskohteita, joita ovat havaintojen tehokkaampi dokumentointi ja tiedon kulku henkilöstön välillä. Varhaiskasvattajat kokivat havaintojen dokumentoinnin merkittäväksi ja tahtoivat kehittyä siinä. Myös teoreettisessa viitekehyksessä korostettiin dokumentoinnin merkitystä (Heikka ym. 2009, 66–67; Koivunen & Lehtinen 2015, 78–79).

Tuloksista voidaan päätellä, että havainnointia toteutetaan lapsilähtöisen toimintakulttuurin ylläpitämiseksi ja tukemiseksi. Yhteisesti laaditut sopimukset tukevat

tätä. Tulosten perusteella varhaiskasvattajan täytyy tuntea jokainen lapsi yksilöllisesti, jotta lapsilähtöinen toiminta on mahdollista. Ryhmän käyttämä vastuulapsisopimus takaa sen, että jokainen lapsi tulee havainnoiduksi ja sitä kautta varhaiskasvattajat oppivat tuntemaan lapsen. Koivunen ja Lehtinen (2015, 17–18) painottavat jokaisen lapsen yksilöllistä havainnointia. Myös Darlingin (1994, 2–3) mukaan lapsen yksilölliset tarpeet tulee ottaa huomioon. Tämä on edellytys Vasun (2018) arvopohjassa esiintyville lapsilähtöisyydelle ja osallisuudelle. Tulosten perusteella yhteiset sopimukset edesauttavat sitä, että tutkittavassa ryhmässä huomioidaan havainnoinnin kautta jokaisen lapsen yksilöllisyys. Yksi varhaiskasvattajien havainnoinnin tavoitteista on huomata lasten yksilölliset vahvuudet ja vahvistaa niitä.

Rintakorven (2018, 54) tutkimuksen mukaan pedagoginen dokumentointi lisää lasten osallisuutta. Tässä tutkimuksessa ilmeni, että yksi havainnoinnin tehtävistä on lisätä lasten osallisuutta toiminnassa ja sen suunnittelussa. Turjan (2017, 43) mukaan lasten osallisuus on lisääntynyt, mutta se on edelleen rajallista ja koskee lähinnä vapaata leikkiä. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat osittain Turjan (2017) tuloksia, sillä tutkittavassa ryhmässä lasten osallisuus on merkittävää. Tulokset eriävät osallisuuden rajallisuuden suhteen, sillä tutkittavassa päiväkodissa lapset saavat vaikuttaa kokonaisvaltaisemmin arjen toimintaan. Tämä näkyy siinä, että lasten ideoihin tartutaan päivittäin ja lapset sekä havainnot lapsista otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun. Tuloksista nähdään, että pidemmätkin projektit saavat alkunsa lasten ideoista ja varhaiskasvattajien tekemistä havainnoista lapsista.

Aikaisemman tutkimustiedon mukaan pedagoginen dokumentointi lisää varhaiskasvatusasiakirjojen ja lasten henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien pitämistä toiminnassa mukana (Rintakorpi 2018, 54, 59). Tämän tutkimuksen tulokset ovat yhteneväisiä edellä mainitun kanssa. Tuloksissa korostuu, että lasten varhaiskasvatussuunnitelmat ovat varhaiskasvattajien arjen pedagogisissa päätöksissä koko ajan läsnä. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että ryhmävasua käytettiin päivittäin.

Revon ym. (2019, 82) mukaan havainnointiin pohjautuva pedagoginen dokumentointi on vasta jalkautumassa varhaiskasvatuksen kentälle. Tämän tutkimuksen tulosten valossa voidaan todeta, että tutkittavaan ryhmään havainnointi on juurtunut osaksi toimintakulttuuria. Tämä voidaan päätellä siitä, että havainnointi tapahtuu luontevasti ja automaattisesti, eivätkä ryhmän varhaiskasvattajat koe sitä vaikeaksi. Aikaisemman tutkimustiedon valossa varhaiskasvattajien puutteelliset taidot saattavat vaikeuttaa havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin toteuttamista (Koivunen & Lehtinen 2015, 17–18; Rintakorpi 2018, 55). Tulosten perusteella tutkittavan ryhmän varhaiskasvattajat ovat taitavia havainnoimaan, eikä puutteellisia taitoja ole nähtävissä. Tämä voidaan päätellä siitä, että tulokset havainnoinnin suhteen olivat yhteneväisiä ja toimintatavat havainnointiin liittyen monipuolisia. Revon ym. (2019, 82, 123) mukaan osa varhaiskasvattajista suhtautuu havainnointiin kriittisesti. Tämän tutkimuksen tuloksissa tällaista ei ollut havaittavissa vaan tuloksissa korostui havainnoinnin keskeisyys ja mielekkyys.

Tuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvattajat ottavat huomioon eettisyyden havainnoidessaan. Tämä näkyy siinä, että havainnoinnin vaikutuksia ja havainnoinnin taustalla olevia merkityksiä pohditaan tietoisesti. Myös Brodien (2013, 13, 17) mukaan on tärkeää miettiä, mitä varten havainnoidaan ja mitä havainnoinnilla tavoitellaan. Tämän tutkimuksen tuloksista ilmeni, että varhaiskasvattajat pohtivat omaa suhtautumistaan lapseen ja sen vaikutusta havainnointiin. Tärkeänä pidetään myös yhteisiä tulkintoja havainnoista, jotta kukaan lapsi ei olisi yhden tulkinnan varassa ja tulkintoihin saataisiin useita näkökulmia. Myös Dahlberg ym. (2007, 147) ja Rintakorpi (2018, 17) toteavat, että havaintojen tulkinta ei edusta ehdotonta totuutta vaan se rakentuu sosiaalisesti siinä hetkessä.

Yhteenvetona tulkinnoista voidaan todeta, että vaikka pedagogisen dokumentoinnin määrittely ei ollut yksioikoista, ryhmässä toteutettiin sitä. Havainnointia sen sijaan määriteltiin monipuolisesti ja tuloksista oli nähtävissä, että sitä oli tiimissä käsitelty paljon. Havainnoinnin voisi kiteyttää olevan koko toiminnan pohja, joka on juurtunut osaksi ryhmän toimintakulttuuria. Siinä ei nähdä ongelmia. Havainnointia ja sen taustalla olevia merkityksiä pohditaan tietoisesti. Havaintoja hyödynnetään osallisuuspedagogiikan ja lapsilähtöisyyden toteuttamiseen päivittäin ja niiden avulla jokainen lapsi otetaan yksilönä huomioon.

7 POHDINTA

Pedagoginen dokumentointi on vasta juurtumassa varhaiskasvatuksen toimintatavaksi, minkä vuoksi aihe oli kiinnostava tutkimuskohde. Aiheesta julkaistiin tuore tutkimus tänä syksynä, mikä kertoo sen ajankohtaisuudesta. Pedagogisesta dokumentoinnista ei ole juurikaan puhuttu varhaiskasvatuksen kandidaatin opinnoissa ja nähdäksemme siihen voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota. Opinnoissa korostetaan useilla kursseilla lapsilähtöisyyttä ja osallisuutta, joiden toteutumista pedagoginen dokumentointi lisää. Pedagoginen dokumentointi jää kuitenkin sivuosaan, vaikka se on määritelty varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa keskeiseksi toimintamenetelmäksi.

Tutkimamme päiväkotiryhmän varhaiskasvattajat olivat sitoutuneet osallisuuspedagogiikkaan ja lapsilähtöiseen toimintakulttuuriin, ja pedagoginen dokumentointi toteutui siellä hyvin. Pohdimme, onko tiimin yhteinen sitoutuminen onnistumisen avain siihen. Hyvin toimiva tiimi, jonka jäsenet luottavat toistensa ammattitaitoon, mahdollistaa sen, että uudet työtavat saadaan sovitettua osaksi toimintakulttuuria. Varhaiskasvatuksen kenttä muuttuu koko ajan, joten uusien työmenetelmien sekä uuden tiedon omaksuminen on tärkeää. Varhaiskasvatustiimin toimivuus ja sitoutuminen uuden oppimiseen voisi helpottaa muutoksen tuomaa epävarmuutta.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella pedagogista dokumentointia toteutetaan päiväkodeissa vaihtelevasti. Näin ollen lasten oppimis- ja kasvu ympäristöt saattavat olla sen kannalta erilaisia. Tutkimuksen valossa tiedetään, että pedagoginen dokumentointi tukee lapsen kasvua osaksi demokraattista yhteiskuntaa. Demokraattisen yhteiskunnan jäsenenä toimiminen on jokaisen kansalaisen oikeus ja velvollisuus ja pohja tälle luodaan jo varhaiskasvatuksessa. Koska pedagoginen dokumentointi tukee osallisuutta, joka osaltaan tukee demokratiakasvatusta,

pitäisi sitä toteuttaa yhdenvertaisesti jokaisessa päiväkotiyksikössä ja kunnassa. Jatkotutkimuksena voisi vertailla, kuinka pedagogista dokumentointia toteutetaan erilaisissa päiväkodeissa.

Meitä kiinnosti tässä tutkimuksessa, miten varhaiskasvattajat toteuttavat havainnointia. Tuloksissa korostui tiimin jäsenten yhteinen näkemys havainnoinnin hyödyistä ja myönteinen suhtautuminen havainnointiin. Tämän kautta pohdimme motivaation ja myönteisyyden merkitystä. Tuloksissa korostui lasten vahvuuksien esiintuominen ja niiden vahvistaminen. Varhaiskasvattajien motivaatio ja myönteinen asenne vaikuttivat olevan koko ryhmän toiminnan taustalla. Mahdolliset haasteetkin käännettiin kehityskohteiksi. Pohdimme, että tällaisella kasvuympäristöllä on hyviä vaikutuksia lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Varhaiskasvattajien toiminta ja asenteet heijastuvat ja tarttuvat lapsiin, joten myönteisyys on tärkeää.

Varhaiskasvattajalla on vastuu ja valta siitä, mihin hän havainnoidessaan kiinnittää huomiota, mitä hän nostaa havainnoistaan yhteiseen tarkasteluun ja mitä hän jättää nostamatta. Varhaiskasvattaja pystyy toiminnallaan vaikuttamaan siihen, millaisena lapsi näyttäytyy muille. Lapsen siirtyessä esimerkiksi toiseen päiväkotiin varhaiskasvattajan tulee huomioida, mihin sävyyn lapsesta puhutaan esimerkiksi dokumenteissa. Riskinä on, että kuva, joka lapsesta välittyy, on yksipuolinen ja lapsi saattaa leimautua sen kautta. Siksi oman toiminnan reflektointi ja varhaiskasvattajan eettisen vastuun tutkiskelu on tärkeää ottaa huomioon.

Tutkimusprosessin aikana saimme lisää ymmärrystä tutkimuksen tekemisestä. Lähdimme tutkimaan melko laajaa aihetta ja sisällönanalyysia tehdessämme huomasimme, että tutkimusaihetta olisi voinut rajata tarkemmin. Jokaisesta tuloksissa olevasta alateemasta olisi voinut tehdä oman tutkimuksensa ja aineiston runsaus asettikin haasteita analysoinnille. Pedagoginen dokumentointi on laaja käsite ja sen sisäistäminen oli meillekin hankalaa, vaikka tutustuimme huolella teoriaan ennen aineistonkeruuta.

Koemme oppineemme tutkimusprosessin aikana pedagogisen dokumentoinnin merkityksen ja sen syvällisyyden myös eettisten kysymysten kautta. Meille avautui, että pedagoginen dokumentointi ei ole vain toiminnan työkalu, vaan varhaiskasvattajan tapa katsoa asioita ja olla läsnä. Tämä, ja koko tutkimusprosessi antoi meille uusia näkökulmia varhaiskasvatuksenopettajana olemiseen.

8 LÄHTEET

Asetus 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp44606507>

2. (Luettu 16.10.2019.)

Brodie, K. 2013. Observation, assessment and planning in the early years. Bringing it all together. New York: Open University press.

Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Juva: WSOY.

Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. 2007. Beyond quality in early childhood education and care. Languages of evaluation. Oxon: Routledge.

Darling, J. 1994. Child-centered education and its critics. Lontoo: Paul Chapman publishing Ltd.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Multiprint Oy.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus. Perusteita. Helsinki: Books on Demand.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hujala, E., Puroila, A., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.

- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu Kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 16–40.
- Opetushallitus 2019. Varhaiskasvatus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>. (Luettu 30.9.2019.)
- Papatheodorou, T., Luff, P. & Gill, J. 2011. Child observation for learning and research. New York: Pearson cop.
- Podmore, V. & Luff, P. 2012. Observation. Origins and approaches in early childhood. New York: Open University Press.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, M., Lerkkanen, M., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Tampere: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. file:///C:/Users/hk427875/AppData/Local/Temp/KARVI_1519.pdf. (Luettu 4.12.2019.)
- Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma. Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus.

- Rintakorpi, K. 2018. Varhaiskasvatuksen tallentamisesta kohti pedagogista dokumentointia. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 24. Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229852/Varhaisk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Luettu 8.10.2019.)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>. (Luettu 5.11.2019.)
- Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. 2009. Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet. Turku: Turun yliopisto. Rauman opettajankoulutuslaitos.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. 2010. Lapset osallisina -Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa L. Turja & E. Fonsén (toim.) Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 30–47.
- Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 38–55.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. file:///C:/Users/hk427875/AppData/Local/Temp/HTK_ohje_2012.pdf. (Luettu 8.12.2019.)

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. (luettu 16.10.2019.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. (Luettu 30.9.2019.)

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja Kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilkkä, H., Saarela, M. & Eskola, J. 2018. Riittääkö yksi? Tapaustutkimus kuvaajana ja selittäjänä. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus.

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524515160>. (Luettu 27.11.2019.)

Wallin, K. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Helsinki: LK-kirjat.

Tutkimuslupahakemus

Opiskelemme Tampereen yliopistossa varhaiskasvatuksen kandidaattiohjelmassa. Haemme tutkimuslupaa opiskeluihimme kuuluvaa kandidaatintyötä varten.

Kandidaatintyössämme meidän on tarkoitus selvittää, miten varhaiskasvatuksessa toteutetaan havainnointia ja miten saatuja havaintoja käytetään hyödyksi pedagogisen toiminnan suunnittelussa. Tarkoituksenamme on kerätä tutkimusaineisto haastattelemalla neljää varhaiskasvatuksen työntekijää päiväkotia xxx. Mikäli haastateltava antaa luvan, äänitämme haastattelut niiden analysointia varten.

Pyydämme tällä hakemuksella lupaa

1. Haastatella päiväkotia xxx varhaiskasvatuksen työntekijöitä kandidaatintutkimuksemme varten.
2. Hyödyntää keräämäämme haastatteluaineistoa kandidaatintyössämme, jonka on tarkoitus valmistua joulukuussa 2019.

Noudatamme kandidaatintyössämme hyviä tutkimuseettisiä periaatteita aineiston keräämiseen, säilyttämiseen ja salassapitoon liittyen. Keräämämme haastatteluaineisto pysyy luottamuksellisena, yksittäinen osallistuja tai varhaiskasvatuksen yksikkö ei ole tunnistettavissa. Keräämme materiaalin vain omaa käyttöämme varten ja hävitämme sen tutkimuksemme valmistuttua.

Annamme mielellämme tutkimuksestamme lisätietoja.

Helka Keski-Panula, varhaiskasvatuksen opiskelija, Tampereen yliopisto. helka.keski-panula@tuni.fi

Heini Kuoppala, varhaiskasvatuksen opiskelija, Tampereen yliopisto. heini.kuoppala@tuni.fi

Kandidaatintyömme vastuuopettajana toimii Minna Mäkihonko. Myös häneen voi olla tarvittaessa yhteydessä kandidaatintyöhömmme liittyvissä asioissa. minna.makihonko@tuni.fi

Tutkimusluvan myöntäminen

Annan Helka Keski-Panulalle ja Heini Kuoppalalle luvan kerätä ja käyttää tutkimusmateriaalia kohdissa 1 ja 2 mainituilla tavoilla.

Paikka ja aika:

Allekirjoitus ja nimenselvennys:

Haastattelurunko

Taustatietokysymykset:

Mikä on ammattinimikkeesi?

Kuinka kauan olet työskennellyt tällä alalla?

Kuinka kauan olet työskennellyt tässä ryhmässä?

Kysymykset teemoittain:

Pedagoginen dokumentointi ja sen määrittely:

1. Mitä sinun mielestäsi tarkoittaa pedagoginen dokumentointi?
2. Onko dokumentoinnilla ja pedagogisella dokumentoinnilla mielestäsi jokin ero?
3. Käytetäänkö ryhmässä pedagogista dokumentointia?

Havainnoinnin määrittely:

4. Mitä mielestäsi tarkoitetaan havainnoinnilla varhaiskasvatuksessa?
5. Mitä havainnoidaan?
6. Mitä hyviä puolia havainnoinnissa on?
7. Mitä haasteita ja ongelmia havainnoinnissa on?

Havainnoinnin toteuttaminen:

8. Onko arjessanne tapahtuva havainnointi suunniteltua?
9. Miten havainnointi suunnitellaan?
10. Onko teillä yhteisiä sopimuksia havainnointiin liittyen?
11. Kuka havainnointia toteuttaa ryhmässänne?
12. Miten havainnointi käytännössä tapahtuu?
13. Miten usein havainnointia tapahtuu?
14. Miten havainnot dokumentoidaan?
15. Miksi ryhmässänne havainnoidaan?

Havaintojen hyödyntäminen:

16. Miten havaintoja hyödynnetään toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa?
17. Miten havainnointi tukee lapsilähtöisyyttä ja lapsen osallisuutta yksilötasolla?
18. Miten havainnointi tukee lapsilähtöisyyttä ja lapsen osallisuutta ryhmätasolla?